

objects of repression by the new Soviet regime. Despite the professionalism, and sometimes a tolerant attitude to the communist movement, to the Volyn attorneys and lawyers had applied the whole range of illegal use of force. Materials of criminal cases evidence of the use of denunciations, provocateurs, torture and psychological pressure on detainees. This proves once again the right of the USSR anti-humane system and its totalitarian nature.

Key words: lawyer, repression, Volyn, J. Zagursky, M. Kerer, A. Stanevych, G. Stepura, S. Pidgirsky, rehabilitation.

Стаття надійшла до редколегії
11.09.2016 р.

УДК 271.2-754(477.82)"1945/1964:37.091.12.011.3-051

Олександр Федчук

Динаміка змін у викладацькому складі Волинської духовної семінарії (1945–1964 рр.)

У статті розглянуто викладацький склад Волинської духовної семінарії. Проаналізовано освіту викладачів та їх територіальне походження. Акцентовано увагу на особливостях працевлаштування в семінарії й причинах звільнення з неї.

Ключові слова: Волинська духовна семінарія, протоієрей Микола Тучемський, архімандрит Мефодій (Мензак), протоієрей Петро Влодек, Євген Богуславський.

Постановка наукової проблеми та її значення. Відкриття духовно-освітніх закладів стало важливою віхою процесу відродження в середині 1940-х рр. Православної церкви в радянській Україні. З огляду на відсутність до того часу в СРСР богословської освіти, відроджувати Волинську духовну семінарію (ВДС) були покликані ті, хто здобув таку освіту в дореволюційній Росії чи поверсальській Польщі. Виявлення кількості таких спеціалістів у Волинсько-Рівненській єпархії стане свідченням високого рівня професійної підготовки волинського духовенства, порівняно з іншими регіонами СРСР. Аналіз змін у викладацькому складі ВДС, крім іншого, дасть змогу вивчити вплив влади на функціонування освітньої системи Руської православної церкви (РПЦ).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Загальний огляд викладацького складу ВДС можна знайти в працях В. Милуся [36] та В. Рожка [44]. Окремих викладачів називають у своїх дослідженнях В. Борщевич [3], Н. Кот [35] і М. Цап [45]. Серед інших джерел потрібно врахувати й некрологи низки викладачів, що друкувались у різних церковних виданнях [34; 38; 39; 40; 42; 43; 47].

Мета дослідження – на основі документальних джерел з'ясувати освітній рівень викладачів ВДС та проаналізувати динаміку змін у викладацькому складі. Для цього потрібно вивчити територіальне походження спеціалістів, їх соціальний стан, а також причини звільнень викладачів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Викладачів єпархіальних богословсько-пастирських курсів, що відкрилися в Луцьку в 1945 р., особисто підбирав серед наявних у єпархії священників та мирян єпископ Волинський і Рівненський Миколай (Чуфаровський), адже Навчальний комітет РПЦ не мав змоги прислати спеціалістів через відсутність таких резервів. Вибір архієрея випав на настоятеля Свято-Троїцького собору прот. Стефана Грушка, секретаря єпархіального управління прот. Олексія Соколовського, Луцького районного благочинного, настоятеля Хрестовоздвиженської церкви прот. Василя Осташевського, свящ. Івана Брука, Євгена Семеновича Богуславського та Миколу Олександровича Самохваленка [4, арк. 85]. О. Соколовський і В. Осташевський закінчили богословський факультет Варшавського університету, І. Брук – Львівський університет. Випускник Холмської духовної семінарії С. Грушко мав лише середню духовну освіту, але він викладав на пастирських курсах, що під час Другої світової війни діяли в Луцьку. Кандидат богослов'я Є. Богуславський закінчив Київську духовну академію та мав значний педагогічний стаж, оскільки викладав у середніх навчальних закладах Польської Республіки [3]. М Самохваленко, брат

першого на Волині заслуженого артиста УРСР, мав професійну музичну освіту й був покликаний викладати церковний спів. Іллі Хорунжому, який у 1944 р. очолив Волинський обласний інститут удосконалення учителів, доручили викладати Конституцію СРСР. До цього він очолював один із районних відділів освіти на Харківщині та після визволення Волині від німецьких загарбників відряджений на Волинь Народним комісаріатом освіти УРСР [35].

Ректором курсів призначено настоятеля храму в селі Гориньград, що на Рівненщині, прот. Миколу Тучемського. Свій педагогічний шлях у духовно-навчальних закладах він розпочав ще в 1917 р., коли його призначено помічником інспектора Катеринославської духовної семінарії, невдовзі закритої. Три роки М. Тучемський викладав в Острозькій чоловічій гімназії, ще якийсь час – у Волинській духовній семінарії в Кременці. На початку 1925 р. отримав призначення у Віленську духовну семінарію, де в 1927 р. затверджений на посаду ректора й залишався на ній до закриття навчального закладу в 1939 р. [45]

Уповноваженому Ради у справах РПЦ у Волинській області М. Діденку не подобалися підібрані єпископом спеціалісти, зокрема, через те, що всі вони під час війни перебували на окупованій території. Особливу антипатію викликали прот. С. Грушко та Є. Богуславський, яких М. Діденко вважав довершеними націоналістами, допущеними на курси тимчасово. Уповноважений визнавав, що всі запропоновані до викладання особи ще добре не вивчені й доцільність їх подальшого перебування в навчальному закладі визначить майбутнє [26, арк. 80а].

Уже навесні 1946 р. відбулося перше звільнення серед викладачів: 17 березня 1946 р. припинив викладати свящ. І. Брук, який у 1947 р. був заарештований за антирадянську агітацію, приналежність до ОУН і навіть шпіднаж на користь Німеччини й засуджений на десять років ув'язнення [2].

Натомість у 1946 р., коли курси перетворено на семінарію, тут з'явилося декілька нових викладачів – настоятель луцької Свято-Покровської церкви прот. Михайло Варжанський, свящ. Дем'ян Ясенчук, директор та вчитель історії Луцької середньої школи Д. Т. Грачов (замість І. Хорунжого) і викладач курсів при облвиконкомі Й. М. Мамчур [7, арк. 3–4]. Ще через рік дозволено викладати бібліотекаря семінарії прот. Миколі Сагайдаковському та її духівнику прот. Григорію Коршуну [5, арк. 65].

За перший навчальний рік уповноважений добре вивчив біографії викладачів, тому в 1946 р. він заявляв: «Викладацький склад, а особливо Богуславський, Грушко та Самохваленко, на мій погляд, не можуть залишатися у семінарії, як через свою минулу діяльність, так і через нерозуміння своїх завдань у семінарії» [27, арк. 191]. Крім іншого, М. Діденка не влаштувало й те, що С. Грушко та Є. Богуславський викладали лише українською мовою [28, арк. 150].

З усього видно, що уповноважений оцінював викладачів не за їхніми діловими якостями, а за ступенем лояльності до радянської влади. «Правильно розуміти свої завдання у семінарії», на його думку, означало бути повністю слухняним до вказівок влади, не проявляти зайвої релігійної активності, за першої ж нагоди вихвалити державний лад. Один із тогочасних викладачів семінарії, наприклад, не раз писав уповноваженому вірші про своє захоплення від відвідин Москви, про Кремль, «Геніального Сина Віссаріона» [8, арк. 204–205] та «нашого Геніального Сталіна» [29, арк. 49]. Зрозуміло, що до цього священика у влади ніколи не було особливих претензій.

Спостерігаючи за роботою викладачів, уповноважений зауважував не лише рівень їхньої лояльності до влади, але й активність викладацької та виховної роботи в семінарії. В одному зі звітів М. Діденко писав, що найбільш ревно за виховання взялися такі викладачі, як М. Варжанський, С. Грушко і Є. Богуславський: «Вони щоденно поза уроками чи на перервах відвідували класи, проводили бесіди на релігійні теми, впроваджуючи та виховуючи релігійний дух, вибиваючи хоч може й слабе достоїнство громадянина [...]. Усі викладачі, ці “матерье” представники релігії та її ідеології, безсумнівно, вміють виховувати священиків, особливо це стосується ректора семінарії Тучемського, Грушка, Варжанського, Ясенчука» [10, арк. 121, 125].

Зміни, які сталися у викладацькій корпорації ВДС напередодні й протягом 1948 / 1949 н. р., відображали поступове погіршення ставлення сталінського режиму до Церкви. 03 червня 1948 р., напередодні свого переведення на Кам'янець-Подільську кафедру, Волинсько-Рівненський єпископ Варлаам (Борисевич) запропонував звільнити викладача Конституції СРСР Д. Грачова [9, арк. 91]. Натомість, уповноважений заявляв, що Д. Грачов, як і викладач російської мови Й. Мамчур за рік перед тим залишив семінарію за власним бажанням: «Причина відмови – це вплив громадської думки радянських учителів, які в особистих розмовах засуджували діяльність цих двох радянських

учителів у духовній семінарії» [10, арк. 126]. М. Діденко писав, що, незважаючи на підвищену заробітну плату, викладачі російської мови та конституції відмовлялися працювати в духовній семінарії.

17 липня 1948 р. правлячим архієреєм Волинсько-Ровенської єпархії зареєстровано єпископа Панкратія (Кашперука). 29 липня він звернувся до М. Тучемського з листом такого змісту: «Через скорочення бюджету на 1948 / 49 навчальний рік по утриманню духовної семінарії є необхідним скоротити штат викладачів семінарії. Оскільки практика Церкви підтверджує більш доцільним доручити навчання та виховання майбутніх пастирів виключно духовним особам, пропоную Вам зняти з роботи з 1 серпня 1948 р. цивільних осіб у ввіреній Вам семінарії в місті Луцьку: Богуславського Є. С. і Самохваленка М. О., а предмети, які вони викладали, розділити між іншими викладачами» [9, арк. 58]. Є. С. Богуславський, не погоджуючись зі звільненням, почав добиватися поновлення на роботі, звертаючись до митрополита Київського Іоанна (Соколова) та в Навчальний комітет, однак уповноважений цього не допустив. У 1950 р. Є. Богуславського заарештовано й через декілька місяців він помер, перебуваючи під слідством [1].

Викладачем співів, замість М. Самохваленка, став прот. Валерій Синютевич, якому також доручили викладати катехізис і Новий Завіт, хоча він і не мав вищої богословської освіти [9, арк. 72]. Після звільнення М. Самохваленка якийсь час у ВДС зовсім не було світських викладачів, поки Навчальний комітет не став присилати на роботу молодих випускників духовних академій. Якщо ж їх не брати до уваги, то до закриття ВДС у 1964 р. таких осіб було ще двоє – О. А. Гергега й В. Я. Заміховський.

Перший з'явився у ВДС у 1953 р. як викладач Конституції СРСР [14, арк. 28]. Проте через два роки, за наполяганням влади, О. Гергега звільнили. За словами архієпископа Волинського й Рівненського Палладія (Камінського) та прот. М. Тучемського, для викладання Конституції взяли світську людину для того, щоб не було розмов, що ці предмети не зовсім правильно подаються студентам і вони могли б власними силами забезпечити викладання [31, арк. 71–72].

Невипадковою людиною в церковному середовищі був Володимир Якович Заміховський, якому в 1954 р. доручили викладати церковний спів [15, арк. 57]. Він прибув у Луцьк слідом за своїм далеким родичем владикою Палладієм, який перед цим очолював Полтавську єпархію. В. Заміховський не тільки викладав церковний спів, але й керував семінарським хором і регентським гуртком [21, арк. 99]. До 1958 р. він завідував богослужбовою практикою, причому, на думку ректора, на відміну від своїх попередників, дуже добре справлявся з цими обов'язками, однак у Навчальному комітеті висловили сумнів щодо доцільності виконання такої роботи світською людиною без вищої богословської освіти, тому В. Заміховського звільнили [36, с. 170–171]. У 1961 р. він виїхав в Оренбург, де з 1960 р. проходив архіпастирське служіння його покровитель архієпископ Палладій (Камінський) [33, арк. 99].

Якщо в перші роки функціонування ВДС викладацькі кадри для неї підшукувалися на місцях, то вже на початку 1950-х рр. Навчальний комітет мав у своєму розпорядженні спеціально підготовлених богословів, які стали поповнювати склад викладацьких корпорацій семінарій країни. Першим випускником Московської духовної академії, який отримав призначення у ВДС, став Петро Влодек (у 1948 р. він закінчив ВДС, а в 1952 р. повернувся сюди викладачем) [13, арк. 24]. Він таким чином став першим студентом ВДС, котрий пізніше тут ще й викладав, а загалом таких спеціалістів було п'ятеро (крім П. Влодека, це В. Васильцев, О. Вислоцький, В. Негода та С. Патій).

У 1953 р. у ВДС призначені випускники МДА Олександр Никитюк і Всеволод Васильцев, а також випускник Ленінградської академії ігумен Філагрій (Камінський) [14, арк. 28]. Ще через півроку у ВДС з'явився Олексій Вислоцький, який разом із Петром Влодеком навчався у ВДС та МДА [15, арк. 17]. Отже, з одинадцяти наявних викладачів у 1953 / 1954 навчальному році п'ятеро були випускниками духовних академій 1952–1953 рр.

Надалі молоді богослови з'являлись у ВДС неодноразово : В. Д. Негода (1954 р.) [15, арк. 85], священник Никодим Єрмолатій, ієромонах Никон (Мозговий) і В. П. Алтунін (1957 р.) [18, арк. 74], ієромонах Феодосій (Дикун) (1958 р.) [20, арк. 37], І. Й. Блюм, І. І. Колобов та Г. І. Шиманський (1959 р.) [23, арк. 82], Г. В. Орехов і С. М. Патій (1960 р.) [24, арк. 126]. Г. Орехов та С. Патій стали останніми спеціалістами, призначеними на роботу у ВДС, котра після цього функціонувала ще чотири роки.

Для частини з них викладацька робота в Луцьку стала першою після закінчення академії, а дехто був переведений з іншої семінарії (О. Вислоцький, Н. Єрмолагій, Н. Мозговий, В. Алтунін, І. Колобов, С. Патій, Г. Шиманський, Г. Орехов). У Луцьку на роботі з'явилися викладачі Мінської, Саратовської, Ставропольської, Київської духовних семінарій. Натомість викладачі ВДС до її закриття, крім протоієрея Михайла Варжанського, жодного разу не переходили працювати в інші семінарії. У 1964 р., уже після ліквідації ВДС, її викладача ігумена Феодосія (Дикуна) призначено викладачем Одеської семінарії.

Дехто з молодих спеціалістів пропрацював у ВДС тривалий час, інші ж не залишалися тут надовго, особливо це стосувалося немісцевих вихідців. Так, за станом здоров'я, тільки два роки в Луцьку викладав відомий богослов Г. Шиманський, родом з Одещини [33 арк. 101]. Цей спеціаліст, який помер у Києві 1970 р. [34], написав чимало праць із літургії та морального богослов'я, що й нині використовуються в навчальних закладах Церкви [46]. Як і в Київській духовній семінарії до 1958 р., у ВДС Г. Шиманський викладав літургії. Тут він також керував богослужбовою практикою семінаристів та встиг виправити конспекти з літургії для третього й четвертого курсів [24, арк. 2-3].

Два роки протримався у ВДС і росіянин Г. Орехов, який у 1962 р. не прибув на місце роботи після літніх канікул. Очевидно, що Г. Орехов, зважаючи на постійне збільшення тиску на семінарію, не вірив у те, що вона продовжуватиме існувати далі, хоча навчальний заклад функціонував після цього ще два роки.

Більше бажання залишатись у Луцьку, звісно, мали місцеві вихідці. Олексій Вислоцький, наприклад, уже протягом першого ж навчального року у якості викладача добився переведення з Мінської семінарії у Волинську, яку закінчив сам, і залишався тут аж до 1964 р. Декілька років пробував перевестись у ВДС [20, арк. 37] й уродженець м. Почаєва Тернопільської області, викладач Саратовської духовної семінарії Ігор Колобов, який навчався на Почаївських пастирських курсах у 1942 р. та в МДА [41]. Цей молодий спеціаліст був родом із м. Почаєва Тернопільської обл. і, звичайно, теж хотів повернутися на рідну Волинь. У 1959 р. І. Колобов отримав призначення у ВДС і не залишив навчальний заклад до його закриття, як і ще один уродженець м. Почаєва В. П. Алтунін, який протягом 1951–1957 рр. викладав у Ставропольській семінарії.

Деякі викладачі не змогли затриматись у Луцьку через спротив органів влади. Так, у 1953 р. інспектором ВДС Навчальний комітет РПЦ призначив ігумена Філагрія (Камінського), якому органи внутрішніх справ відмовили в прописці в Луцьку. Такі дії Управління МВС у Волинській області мотивувало тим, що в 1930 р. Філагрій нелегально перейшов із СРСР у Польщу, залишаючись там до 1942 р. [30, арк. 184]. Усього лише рік залишався викладачем ВДС ієромонах Никон (Мозговий). У його служінні на Волині була обставина, яка не сподобалася владі: «Він зайнявся неподобним для нього ділом – їздити в лікарні і роздавати там від себе особисто подарунки хворим» [19, арк. 50].

Чимало гонінь довелося перенести протоієрею Миколі Вінцукевичу, якого прийнято на викладацьку роботу восени 1958 р. [20, арк. 71]. Його тривалий час цькували в місцевій пресі, звинувачуючи в націоналізмі та колишніх зв'язках із німецькими загарбниками, а уповноважений погрожував відібрати реєстрацію на право служіння [22, арк. 67]. У 1960 р. М. Вінцукевича та колишнього виконувача обов'язків ректора прот. О. Соколовського було звільнено, причому на позбавленні роботи останнього наполягали в Навчальному комітеті, хоча уповноважений, навпаки, був на боці О. Соколовського. Його звільнення можна пов'язувати зі млявою позицією як виконувача обов'язків ректора під час розірвання владою наприкінці 1959 р. оренди на будинки, котрі займала семінарія [32, арк. 115]. Отже, вплив державних інстанцій на кадрову політику в духовних навчальних закладах СРСР, хоч і не можна заперечувати, але не варто й перебільшувати – влада могла добитися звільнення незручного для неї викладача, але не могла захистити його від втрати роботи в разі такого рішення Патріархії.

Через тиск влади звільнено ряд викладачів. Так, 26 березня 1960 р. секретар Волинського обкому КПУ І. Грушецький писав секретарю КПУ М. Підгорному, що викладачі В. Васильцев, С. Грушко, Г. Ритарчук й інші, «в минулому активні націоналісти», усунені із семінарії «в результаті проведення ряду заходів» [37, с. 359].

Особливу увагу органи влади звертали на ректора ВДС протоієрея Миколу Тучемського, який викладав Новий Завіт та деякий час – грецьку мову. Ознайомлення з документами діяльності ВДС дає змогу зробити висновок, що прот. М. Тучемський був вольовим й авторитетним керівником ду-

ховної семінарії, який міг собі навіть дозволити в окремих питаннях заперечити архієрею. Фактично він із дружиною постійно проживав в однокімнатній квартирі, що була при семінарії.

Дуже швидко спершу підозріле ставлення до М. Тучемського з боку влади змінилося на відверту недовіру до нього. Однак отець Микола продовжував успішно керувати навчальним закладом аж до 1959 р., коли в місцевій пресі з'явилася низка публікацій, що компрометували його як націоналіста. Ректора звинувачували, наприклад, у тому, що під час війни він виголошував вітальну промову на адресу рейхскомісара Еріха Коха [36, с. 158]. 5 жовтня 1959 р. М. Тучемського відправили у відпустку до 01 січня 1960 р. для лікування атеросклерозу, але вже 9 грудня його остаточно звільнено й відправлено на пенсію. Помер прот. М. Тучемський 13 січня 1963 р. у с. Гориньград на Рівненщині [42].

Виконувати обов'язки ректора після М. Тучемського став викладач ВДС прот. Олексій Соколовський [23, арк. 92], а в грудні 1959 р. новим керівником ВДС Навчальним комітетом призначено 45-річного кандидата богослов'я МДА ігумена Мефодія (Мензак) [24, арк. 3]. В умовах посилення атеїстичного тиску на семінарію М. Мензак проявив себе лояльним до радянської влади священнослужителем, тому влітку 1962 р., після звільнення на пенсію архієпископа Волинського і Рівненського Панкратія (Кашперука), із боку державних органів не виникло заперечень на призначення Мензак новим керуючим Волинською єпархією.

Ректором ВДС після підвищення Мензак став її інспектор прот. Петро Влодек [25, арк. 80], пробувши на посаді до закриття семінарії в 1964 р. На посаду інспектора тоді ж призначено прот. Д. Ясенчука.

Якщо ректорів у ВДС за всі дев'ятнадцять років її існування було лише три, то інспекторів – п'ять. Першим став Луцький районний благочинний прот. Василь Осташевський [6, арк. 239]. Замінив його теж місцевий священнослужитель прот. Леонід Малюжкевич [12, арк. 1]. У 1953 р., коли Навчальний комітет уже повністю став вирішувати кадрові питання в духовних семінаріях, інспектором ВДС уперше призначили особу не з Волині – ігумена Філагрія (Камінського) [14, арк. 28]. У 1955 р. тимчасово виконуючим обов'язки інспектора став протоієрей Михайло Варжанський [16, арк. 47]. Офіційно затвердити М. Варжанського на цій посаді не дозволяв статут духовних семінарій, який передбачав вищу богословську освіту для інспектора, а Варжанський мав лише світську вищу освіту. Змінив його на цій посаді у квітні 1957 р., згідно з постановою Навчального комітету, священник Петро Влодек [17, арк. 33], який теж спершу виконував обов'язки й був затверджений на посаді 03 квітня 1959 р. [23, арк. 19] Протоієрей Дем'ян Ясенчук, котрий став п'ятим інспектором семінарії, залишався на цій посаді до закриття навчального закладу.

Загалом, незважаючи на те, що в семінарії було тільки два навчальні роки (1949 / 1950 і 1956 / 1957), коли не відбувалися якісь зміни серед викладацької корпорації, можна вважати, що колектив педагогів був досить сталим, а його кількісний склад коливався від восьми (1945 р.) до п'ятнадцяти (1959 р.) осіб. Найбільше – чотирма спеціалістами – викладацький колектив поповнювався в 1946, 1953 і 1959 рр. Найбільше втрат ВДС мала в 1948 р. – чотири викладачі.

Найдовше у ВДС працював протоієрей Дем'ян Ясенчук – 18 років. Протоієрей Микола Сагайдаковський викладав 15 років, протоієрей Микола Тучемський – 14, протоієрей Петро Влодек – 12, протоієрей Михайло Варжанський, протоієрей Олексій Соколовський та священник Олексій Вислоцький – по 11, Валентин Негода – 10, протоієрей Валерій Синютевич, священник Никодим Єрмолатій, Володимир Заміховський і Василь Алтунін – сім, ігумен Феодосій (Дикун) – шість, Іван Блюм – п'ять років. Протоієрей Олексій Соколовський – єдина особа, яка призначалася на викладацьку роботу у ВДС двічі.

Загалом же протягом 1945–1964 рр., за нашими підрахунками, у Волинській духовній семінарії встигло пропрацювати 36 викладачів. Лише восьмеро з них до початку свого викладання у ВДС жодним чином не були пов'язані з Волиню (мається на увазі Велика Волинь, що включає також Рівненську область та частину Тернопільської). Четверо із цих вісьмох осіб народилися в Україні, ще троє були росіянами, один – естонець. Четверо мирян, які нетривалий час викладали Конституцію СРСР та російську мову, тут до уваги не беруться, хоча й вони до свого запрошення в семінарію вже працювали в Луцьку.

Після закриття ВДС частина її викладачів залишила Волинську єпархію – свящ. Никодим Єрмолатій виїхав у Воронежську єпархію, а трохи пізніше перебрався в Курськ (помер у 2014 р.) [43]; уродженець Естонії Іван Блюм виїхав із Луцька ще до офіційного закриття семінарії, подальша його

доля невідома; В. Алтунін повернувся в Почаїв, де працював на заводі, а після відкриття семінарії в Почасві став там викладати (помер у 1994 р.). Єдиним спеціалістом, який у той час зміг продовжити викладацьку роботу, став ігумен Феодосій (Дикун), призначений викладачем, а згодом і ректором Одеської духовної семінарії; пізніше він став архієреєм (помер у 2001 р.).

Інші викладачі розформованої ВДС залишилися на Волині. Ректора прот. Петра Влодека призначено у Свято-Троїцький кафедральний собор, згодом він проводив пастирське служіння в Канаді. Йому після встановлення Незалежності України довелося відновлювати духовні семінарії в Києві та Луцьку. Парафії на Волині отримали інспектор прот. Дем'ян Ясенчук (помер у 1974 р.) [47] і рукопокладені у священний сан В. Негода (помер у 2015 р.) [39] й І. Колобов (помер у 2013 р.) [40]. С. Патій священний сан не приймав, але залишився працювати у Волинсько-Рівненському єпархіальному управлінні (помер у 1997 р.) [38]. Окрім П. Влодека, у відновленій у 1990 р. ВДС стали викладати ще В. Негода та С. Патій.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Якщо в перші роки існування ВДС її викладацький склад формувався винятково за рахунок місцевих спеціалістів, то, починаючи з 1952 р., Навчальний комітет РПЦ став направляти сюди випускників духовних академій, які поступово витіснили з роботи тих викладачів, котрі не мали вищої богословської освіти. Частина з таких молодих спеціалістів здобула середню богословську освіту у ВДС. Майже всі викладачі, які були місцевими вихідцями, не уникнули звинувачень у націоналізмі, а двох навіть репресовано. Більшість вихідців із Волині, у різні роки звільнених із ВДС, утратили роботу через подібні звинувачення. Тиск влади став причиною нетривалої роботи у ВДС кількох світських спеціалістів. Після закриття ВДС більшість її викладачів перейшло на парафіяльну роботу, але троє повернулося до викладання у відновленій семінарії в 1990-х рр.

Джерела та література

1. Архів УСБ України у Волинській обл., спр. 2941.
2. Архів УСБ України у Волинській обл., спр. 4563; спр. 4569.
3. Борщевич В. Т. Посол Євген Богуславський у політичному і церковно-громадському житті Волині / В. Т. Борщевич // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВНУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Вип. – № 14. – С. 111–117.
4. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. Р-393, оп. 1, спр. 10.
5. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 2.
6. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 3.
7. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 4.
8. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 10.
9. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 13.
10. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 14.
11. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 26.
12. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 31.
13. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 36.
14. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 40.
15. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 44.
16. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 49.
17. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 62.
18. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 64.
19. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 68.
20. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 69.
21. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 71.
22. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 75.
23. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 76.
24. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 84.
25. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 2, спр. 98.
26. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 2.
27. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 5.
28. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 7.
29. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 12.
30. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 18.
31. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 20.
32. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 25.

33. Держархів Волинської обл., ф. Р-393, оп. 3, спр. 26.
34. Г. И. Шиманский : [некролог] // Журнал Московской патриархии. – 1970. – № 9. – С. 42.
35. Кот Н. Ілля Якович Хорунжий – перший повоєнний директор Волинського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів / Н. Кот // Літопис Волині. – Луцьк, 2011. – С. 66–70.
36. Милуш В. І. Державна влада і православна церква на Волині у другій половині 40-х – 50-х роках ХХ століття / В. І. Милуш. – Луцьк, 2008. – 228 с.
37. Реабілітовані історією: Волинська області / редкол. тому : голова – О. І. Курилюк, відп. секретар – М. М. Кучерепа та ін. – Луцьк, 2010. – Кн. 1. – 976 с.
38. Патій Степан Миколайович : [некролог] // Дзвони Волині. – 1997. – № 3. – С. 4.
39. Протоіерей Валентин Негода : [некролог] // Дзвони Волині. – 2015. – № 11. – С. 8–9.
40. Протоіерей Ігор Колобов : [некролог] // Дзвони Волині. – 2013. – № 11. – С. 9.
41. Протоіерей Ігор Колобов (особова справа) – Поточний архів Волинського єпархіального управління УПЦ.
42. Протоіерей Н. М. Тучемський : [некролог] // Журнал Московской Патриархии. – 1963. – № 4. – С. 26–28.
43. Протоіерей Никодим Ермолатий // Курские епархиальные ведомости. – 2014. – № 12. – С. 7.
44. Рожко В. Є. Волинська Духовна семінарія (1796–2004 рр.) : іст. нарис / В. Є. Рожко. – Луцьк, 2004. – 256 с.
45. Цап М. прот. Протоіерей Миколай Тучемський – ректор Волинської духовної семінарії в 1945–1959 рр. (120 років від народження і 50-ліття з дня смерті) / М. Цап // Волинські єпархіальні відомості. – 2013. – № 12. – С. 8.
46. Шиманский Г. И. Литургика / Г. И. Шиманский. – Москва, 2002. – 352 с.
47. Ясенчук Дамиан Адамович, протоіерей (Волинская епархия) : [некролог] // Журнал Московской Патриархии. – 1975. – № 12. – С. 36.

Федчук Александр. Динамика изменений в преподавательском составе Волинской духовной семинарии (1945–1964 гг.). В статье рассмотрен состав преподавателей Волинской духовной семинарии. Сделан анализ образования преподавателей и их территориального происхождения, при чем обнаружено значительное преобладание местных выходцев. Выяснено отношение администрации семинарии к преподаванию в учебном заведении светскими лицами. Акцентируется внимание на особенностях трудоустройства в семинарии в начальный период ее существования и в последующие годы, а также установлены основные причины увольнения преподавателей.

Ключевые слова: Волинская духовная семинария, протоіерей Николай Тучемський, архимандрит Мефодий (Мензак), протоіерей Петр Влодек, Евгений Богуславский.

Fedchuk Oleksandr. Dynamics of Changes in the Teaching Staff of the Volyn Theological Seminary (1945–1964). The article considers the teachers in the Volyn theological Seminary. It was analyzed the education of teachers and their geographical origin. It was revealed a significant prevalence of natives. It was clarified the attitude of the administration of the Seminary towards the teaching of secular teachers at this educational establishment. The attention was focused on the peculiarities of employment at the Seminary in the starting period of its existence and in subsequent years, and it was established the main reasons for the dismissal of teachers.

Key words: Volyn Theological Seminary, Archpriest Nikolai Tuchemsky, Archimandrite Methodius (Menzak), Archpriest Peter Vlodek, Eugene Boguslavsky.

Стаття надійшла до редколегії
15.09.2016 р.

УДК 94(477.82) «1991\2010»: 631.115

Ярослав Шабала

Структурні зміни в аграрному секторі Волинської області в процесі реалізації реформи (1991–2010 рр.)

У статті проаналізовано основні засади реформування сільського господарства України в період незалежності, головні законодавчі акти, які регламентували реалізацію реформи; динаміку трансформації аграрного сектору Волині в 1991–2010 рр. Основну увагу зосереджено на структурних змінах у сільському госпо-